

Овсієнко Н.В.

кандидат економічних наук,
завідувач кафедри менеджменту та маркетингу,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет» (м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7694-7522>

Костенко Ю.В.

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет» (м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6349-0830>

Ovsienko Nataliia, Kostenko Yuri

Private Higher Educational Institution “European University” (Kyiv)

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ УКРАЇНИ

У статті проведено комплексний аналіз економічних факторів, що визначають динаміку розвитку підприємств на українському ринку в умовах постійної економічної нестабільності. Розглянуто макроекономічні показники, зокрема вплив інфляційних процесів, коливання валютного курсу, обсягів експорту та імпорту, які суттєво відображаються на фінансовій стійкості та конкурентоспроможності підприємств різних галузей. Визначено, що макроекономічна нестабільність створює додаткові виклики для бізнесу, особливо в умовах активних політичних змін і ризиків, пов'язаних з військовими діями. Такі фактори вимагають оперативної адаптації бізнес-моделей та пошуку нових рішень для забезпечення гнучкості і витривалості підприємств на ринку. Дослідження також акцентує увагу на інструментах та стратегіях, які використовують підприємства для подолання викликів, серед яких зниження витрат, оптимізація ресурсів, розширення присутності на міжнародних ринках та інвестиції в інновації. У статті детально аналізується роль іноземних інвестицій, які можуть не лише стабілізувати фінансову ситуацію підприємств, але й забезпечити їм доступ до нових технологій та ноу-хау. Також вивчено питання інтеграції українських підприємств у європейські та глобальні ринки, з урахуванням адаптації до міжнародних стандартів та потреби дотримання вимог якості і екологічних норм. Зокрема, запропоновано шляхи розвитку підприємств в умовах кризи, які передбачають посилення стратегії ризик-менеджменту, фінансової грамотності та диверсифікації джерел постачання і збуту. Результати дослідження становлять практичну цінність для власників та керівників підприємств, які шукають шляхи для підвищення ефективності своєї діяльності в умовах нестабільності. Висновки статті можуть слугувати основою для подальших досліджень з метою покращення адаптаційних стратегій та розробки моделей, що сприятимуть стабільному розвитку українського бізнесу у мінливому економічному середовищі.

Ключові слова: економічні фактори, розвиток підприємств, ринок України, інфляція, валютні коливання, політичні ризики, адаптація бізнесу, конкурентоспроможність, іноземні інвестиції, стратегії зростання, ризик-менеджмент, фінансова стійкість, оптимізація ресурсів, диверсифікація.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми дослідження обумовлена тим, що протягом останніх років механізми визначення тенденцій розвитку підприємництва в Україні на базі загального стану макроекономічних факторів потрапляють під вплив багатьох неочікуваних і непрогнозованих передумов, тим самим все більше підвищують стан невизначеності зовнішнього середовища підприємницької діяльності. Військові дії, інфляція, коливання валютних курсів та

нестабільність зовнішньоекономічної ситуації впливають на український ринок. Розуміння, як ці фактори відображаються на розвитку підприємств, допомагає побудувати стратегії їх адаптації та зростання. Постійна трансформація економічного середовища вимагає швидкої адаптації підприємств до нових умов. Дослідження допомагають виявити, які економічні фактори найбільше впливають на розвиток підприємств та як оптимізувати їх діяльність. Для виживання

на ринку українські компанії шукають нові можливості підвищення ефективності, зниження витрат та покращення якості продукції. Вивчення факторів розвитку дає змогу краще зрозуміти, як досягти цих цілей у сучасних умовах. Також українські підприємства орієнтуються на інтеграцію в європейський і глобальний ринки, що потребує аналізу чинників, які можуть полегшити цю інтеграцію. Дослідження міжнародних економічних стандартів і тенденцій дає можливість адаптувати український бізнес до глобальних вимог. Економічна наука прагне розробити моделі прогнозування розвитку ринків та ефективності підприємств. Аналіз економічних факторів дозволяє побудувати прогнози щодо стійкості підприємств та їхніх перспектив на ринку України. Таким чином, аналіз економічних факторів є важливим інструментом для розвитку підприємств в Україні, формування стратегій їхньої адаптації та зростання, а також для зміцнення української економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження таких сучасних українських науковців як О. М. Азарян, О. О. Шепелев [10], дозволив виділити основні макроекономічні фактори, що впливають на розвиток підприємництва. Дослідження Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Я. М. Столярчук [1] дозволили узагальнити соціально-економічні виміри макроекономічних факторів, здійснити ідентифікацію економічних циклів та їх економетричне оцінювання. Розглянуті наукові дослідження розкривають певні аспекти здійснення підприємництва в Україні та дозволяють визначити його основні тенденції, проте не вирішеними залишаються питання щодо наявності циклічності впливу макроекономічних процесів на стан підприємств, зокрема в Україні, та переважний вплив окремих з факторів на розвиток підприємництва.

Виділення не вирішених раніше загальної проблеми. Розглянуті наукові дослідження розкривають певні аспекти здійснення підприємництва в Україні та дозволяють визначити його основні тенденції, проте не вирішеними залишаються питання щодо наявності циклічності впливу макроекономічних процесів на стан підприємств, зокрема в Україні, та переважний вплив окремих з факторів на розвиток підприємництва.

Мета статті: аналіз зміни макроекономічних факторів протягом 2016-2023 років та визначення їх впливу на тенденції розвитку підприємств України. Об'єкт дослідження – макроекономічні фактори України. Предмет дослідження – підприємництво в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі існує багато альтернативних теоретичних та методологічних підходів щодо класифікації та діагностики впливу макроекономічних факторів на діяльність підприємства. Класичною теорією, що наразі є основою проведення всіх наукових досліджень, є теорія М. Мескона, М. Альберта та Ф. Хедоури стосовно класифікації факторів зовнішнього середовища впливу на підприємство на фактори прямого та непрямого впливу. Саме ці фактори непрямого впливу: загальний стан економіки,

політичні фактори, НТП, соціокультурні фактори, міжнародні події – доцільно відносити до макроекономічних факторів.

Аналіз макроекономічних факторів розвитку підприємств на ринку України є важливим для розуміння умов, у яких працюють компанії. Макроекономічні фактори впливають на загальний економічний клімат, формуючи середовище для функціонування підприємств. Розглянемо основні макроекономічні чинники, які впливають на розвиток бізнесу в Україні [12]:

1. Економічне зростання та ВВП. Валовий внутрішній продукт (ВВП) є ключовим показником економічного зростання країни. Високі темпи зростання ВВП сприяють покращенню бізнес-клімату, створенню нових можливостей для підприємств та інвестицій. Уповільнення економічного зростання може обмежити можливості підприємств для розвитку.

2. Інфляція. Високий рівень інфляції негативно впливає на купівельну спроможність населення, що знижує попит на товари та послуги. Це також підвищує витрати підприємств, оскільки зростають ціни на сировину, енергію та інші ресурси. Контрольована інфляція є важливою умовою стабільного розвитку бізнесу.

3. Фіскальна політика – це податкова система країни, рівень податкового навантаження та державні витрати мають суттєвий вплив на фінансове становище підприємств. Підприємства відчують позитивний вплив від зниження податків або надання податкових пільг, тоді як збільшення податкового тиску може уповільнити їх розвиток.

4. Монетарна політика пов'язана з діяльністю Національного банку України (НБУ) щодо управління грошовою масою, обліковою ставкою та валютним курсом також впливає на розвиток підприємств. Високі облікові ставки можуть ускладнити доступ до кредитів, що гальмує інвестиції. Валютна стабільність важлива для компаній, що залежать від імпорту або експорту.

5. Рівень безробіття та ринок праці. Низький рівень безробіття сприяє підвищенню доходів населення, що позитивно впливає на споживчий попит. Однак нестача кваліфікованих працівників може стати проблемою для підприємств, особливо в високотехнологічних галузях. Високий рівень безробіття, навпаки, знижує купівельну спроможність і може обмежити ріст підприємств.

6. Зовнішньоекономічна діяльність. Експортно-імпортні операції та міжнародна торгівля мають велике значення для підприємств, особливо в умовах глобалізації. Українські підприємства стикаються з ризиками, пов'язаними з нестабільністю зовнішніх ринків та змінами в умовах доступу до них (наприклад, санкції, квоти, зміни митних тарифів).

7. Політична стабільність та правова система. Політична нестабільність, військові конфлікти або зміни урядової політики можуть негативно вплинути на довіру інвесторів і загальний діловий клімат. Прозорість і передбачуваність правової системи також є важливими для забезпечення захисту прав власності та контрактів.

8. Інвестиційний клімат. Рівень іноземних та внутрішніх інвестицій є визначальним для розвитку підприємств. Інвестиційний клімат залежить від макроекономічної стабільності, прозорості регуляцій та рівня корупції. Країни з кращими умовами для інвесторів забезпечують більші можливості для розвитку бізнесу.

9. Технологічні зміни. Інновації та впровадження нових технологій є важливим фактором конкурентоспроможності підприємств на сучасних ринках. Держава може стимулювати технологічний розвиток через інвестиції в наукові дослідження та розвиток інфраструктури.

Отже, макроекономічні фактори є критичними для розвитку підприємств в Україні. Стабільне економічне зростання, низький рівень інфляції, доступ до фінансових ресурсів та політична стабільність є ключовими умовами для успішної діяльності бізнесу. Підприємствам важливо враховувати ці фактори в своїй стратегії, щоб адаптуватися до мінливих умов ринку та ефективно використовувати можливості для зростання.

Проте, провідним статистичним показником, що узагальнює стан макроекономічного впливу на діяльність підприємництва виступає валовий внутрішній продукт, що за своєю сутністю є базою для визначення макроекономічних показників.

ВВП визначається за трьома різними методами: за доходами; за витратами; як валова додана вартість [11]. В даному дослідженні доцільно використовувати такі методи розрахунку ВВП:

Метод кінцевого використання або за категоріями кінцевого використання або розрахунок ВВП за категоріями витрат, що визначається [13]:

– як сума витрат всіх економічних агентів, що діють в економіці або

– як сума окремих видів кінцевих споживчих витрат всіх товарів та послуг, спожитих економічними суб'єктами [13]:

$$Y = C + I + G + NX, \quad (1)$$

де C – приватне споживання; I – валові приватні інвестиції; G – державні закупівлі товарів та послуг; NX – чистий експорт.

Розподільчий метод або розрахунок ВВП за категоріями доходу, що характеризується як сума внутрішніх первинних доходів, створених суб'єктами економіки країни за рік [13]:

$$Y = GVA = W + GPr + Tpr/im, \quad (2)$$

або

$$Y = W + (PRgr + INCmix) + (ATpr/im - Subpr/im),$$

де W – оплата праці найманих працівників; $INCmix$ – змішаний дохід; GPr – загальні прибуткові доходи від капіталу; $PRgr$ – валовий прибуток; Tpr/im – чисті податки на виробництво та імпорту; $ATpr/im$ – сукупні податки на виробництво та імпорту; $Subpr/im$ – субсидії на виробництво та імпорту.

Отже, проаналізуємо ВВП за обраний період дослідження протягом 2016–2023 років за даними НАБУ [7], рис. 1.

Таким чином, представлений графік свідчить про те, що на період 2 кварталу 2020 року спостерігалось

зниження ВВП на 11%, основною причиною чого стали COVID-ні прояви, а з початком повномасштабної війни падіння ВВП спостерігається з 1 кварталу 2022 року – 14,6% до 1 кварталу 2023 року – 10,3%. Проте, вже протягом 2 кварталу 2023 року наявне зростання ВВП в розмірі 19,2%. Зростання реального ВВП у I кварталі 2024 року прискорилося до 6,5% у річному вимірі, що значно більше за офіційні очікування (Мінекономіки та НБУ відповідно) в розмірі 3,1–4,5%. Такий потужний результат означає відновлення реального ВВП у діапазон 81–82% від рівня 2021 року.

Тепер проаналізуємо вплив на ВВП за витратним методом, для цього розглянемо тенденції зміни індексу споживчих цін індекс в розрізі оцінки до попереднього періоду, рис. 2.

Показник динаміки індексу споживчих цін характеризує приватне споживання населення в роздрібній торгівлі. Тут необхідно зазначити, що в кризовий період COVID-19 індекс споживчих цін коливалися в межах обумовлених раніше тенденцій, тобто принципових зрушень не відбувалося. А от стосовно початку повномасштабного вторгнення можна відзначити, що на передвоєнний період прийшовся піковий показники, а згодом індекс споживчих цін почав падати, набуваючи динаміки попередніх тенденцій, а от найбільше паданні індексу споживчих цін припало на період літо – початок осені 2023 року. Для того аби визначити причини таких коливань необхідно провести додаткові дослідження, що впливають на рівень роздрібно торгівлі (рис. 3).

В цілому, аналізуючи тенденції роздрібно торгівлі і порівнюючи їх коливання з динамікою ВВП можна відзначити їх пропорційність, що видно з рис. 1 та 3.

Крім того, наразі бізнес зберігає песимістичні очікування. У липні 2024 року індекс очікувань ділової активності (ІОДА), що його розраховує НБУ на основі опитувань підприємств, збільшився на 0,9 пункту м/м до 44,4.

Незважаючи на покращення, він залишається у критичній зоні (значення менш як 50 відображають переважання песимістичних оцінок). Таким чином, серед бізнесу три місяця поспіль в 2024 році переважають песимістичні опитування. У липні спостерігалось покращення настроїв у будівництві та сфері послуг, проте там все одно досі переважають песимісти. А у торговій галузі очікування підприємств додатково погіршилися: відповідний індекс впав за місяць із 46,4 до 44,7.

Далі відповідно до формули (1) проаналізуємо показник валових приватних інвестицій, рівень яких характеризується наявними депозитами резидентів домашніх господарств, рис. 4.

Як видно з рис. 4 динаміка депозитів сповільнюється, кредитів – прискорюється. У липні зафіксовано відтік коштів з гривневих рахунків роздрібних клієнтів, який становив 8,7 млрд. грн. (скорочення на 1,2% за місяць). Залишки коштів на валютних рахунках населення залишалися стабільними, навіть зрісши за місяць на 13,5 млн дол. США (+0,1% м/м). Вочевидь одним із чинників такої динаміки стала підвищена волатильність обмінного курсу минулого місяця.

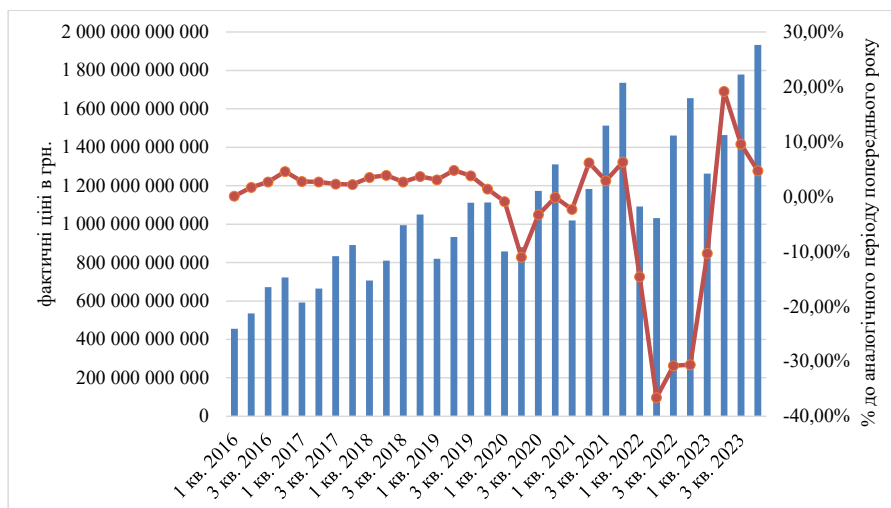

Рис. 1. Тенденції зміни ВВП в Україні протягом 2016–2023 років поквартально за даними НАБУ

Джерело: [7]

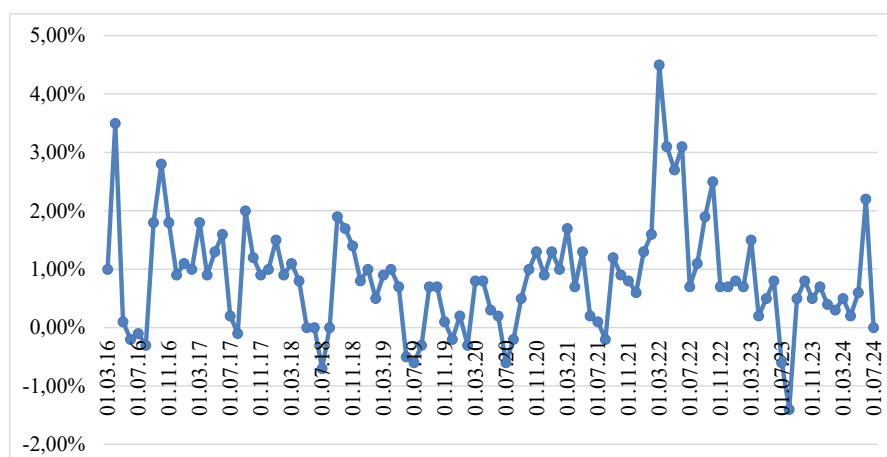

Рис. 2. Тенденції зміни індексу споживчих цін в Україні протягом 2016–2023 років щомісячно за даними НАБУ

Джерело: [7]

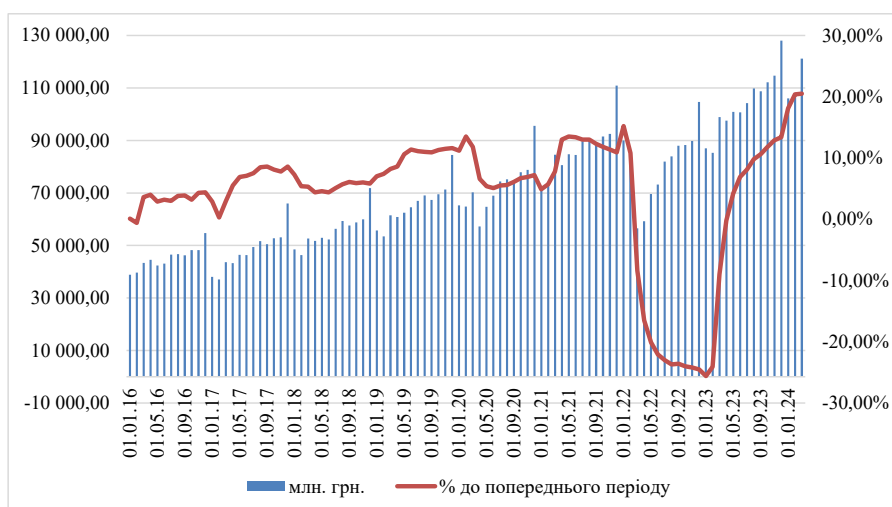

Рис. 3. Динаміка тенденцій роздрібної торгівлі в Україні протягом 2016–2024 років щомісячного за даними НАБУ

Джерело: [7]

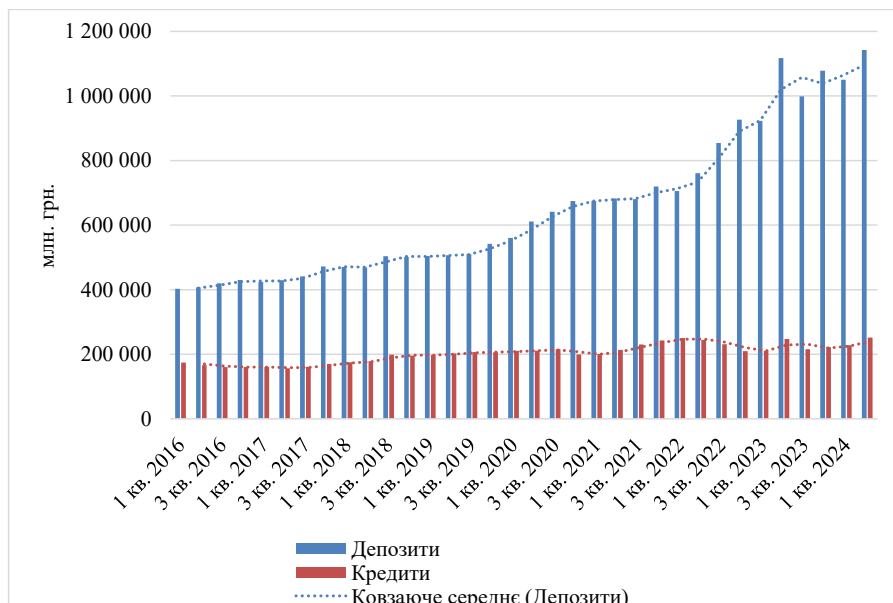

Рис. 4. Динаміка тенденцій кредитів та депозитів резидентів домашніх господарств в Україні протягом 2016–2024 років поквартально за даними НАБУ

Джерело: [7]

Водночас українські банки продовжували нарощувати кредитний портфель. За місяць обсяг валових кредитів у національній валюті збільшився на 12,5 млрд. грн. (+1,6% м/м), причому цей приріст було рівною мірою сформовано кредитуванням підприємств і домогосподарств. Загалом у річному вимірі динаміка валового кредитного портфеля українських банків (очищена від курсових ефектів) прискорилося до зростання на 10%, що є поверненням до динаміки, яка існувала на початку 2022 року перед повномасштабним вторгненням. При цьому динаміка приросту клієнтських коштів у банках неухильно сповільнюється: якщо у грудні 2023 року він становив 27% р/р, то у липні 2024 року вже тільки 15% р/р.

Наступною складовою ВВП є державні закупівлі товарів та послуг. Їх динаміку й тенденції можна проаналізувати на основі статистичної звітності Міністерства економіки України відносно сфери публічних закупівель, що представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка реалізації державних закупівель в Україні на період 2016–2023 рр.

Період	Кількість завершених закупівель	Сума, грн.
2016 рік	101 545	232 106 673 488
2017 рік	135 933	380 781 492 991
2018 рік	1 084 243	657 710 706 022
2019 рік	1 238 000	581 300 000 000
2020 рік	3 545 000	685 724 000 000
2021 рік	5 000 000	965 000 000 000
2022 рік	2 800 000	484 000 000 000
2023 рік	3 600 000	917 000 000 000

Джерело: [3]

Наведені дані свідчать про наявний взаємозв'язок критичних факторів впливу, таких як COVID-19 та повномасштабне воєнне вторгнення, що негативно вплинуло на кількість та обсяги держаних закупівель. Проте, можна зазначити, що незважаючи на існуючі негативні фактори динаміка зростання державних закупівель виходить з кризи і вирівнюється в своїх тенденціях.

Останнім показником, що впливає на стан ВВП за витратним методом є показники чистого експорту, його динаміку в залежності від ВВП та впливу на сальдо зовнішньоторговельних операцій можна побачити в табл. 2.

Вочевидь, разом із зростанням обсягів експортно-імпортних операцій, імпорт в Україну в останні роки хронічно випереджає експорт, а їх різниця сягає часом 8% ВВП.

Отже, на основі формули (1) можна визначити який з факторів має найбільший вплив на формування ВВП за витратним методом, табл. 3, рис. 5.

Як видно з рис. 5 представлена залежність факторів, що формують рівень ВВП є неповною, адже загальна питома вага за весь аналізований період жодного разу не складає 100%, тобто можна вважати, що наявні певні невраховані фактори. Крім того, загальні тенденції свідчать, що найбільший вплив на формування величини ВВП мають державні закупівлі та експортні операції, саме їх зміна приводить до коливання величини ВВП.

В табл. 4 представлена характеристика суб'єктів господарювання в Україні за основними показниками діяльності в період 2016–2023 рр.

Таким чином, на основі розглянутих статистичних даних та отриманих розрахунків можна відзначити, що кількість діючих суб'єктів господарювання має тенден-

цію до зменшення, пропорційно зменшується й обсяг реалізованої продукції та кількість зайнятих у підприємстві працівників. Проте, розраховані показники свідчать, що виробіток працівників суб'єктів господарювання збільшився майже в 2 рази, так само як і продуктивність, що приходить на одне підприємство.

Така ситуація свідчить про суттєве збільшення навантаження на працівників при тому, що показник працевлаштування не зазнав суттєвих змін.

Тут було б доцільно говорити про те, що має змінюватися розмір заробітної плати працівників відповідно до виконаних виробничих завдань.

Таблиця 2

Зовнішньоторговельний баланс України в період 2016–2023 рр. (млн грн)

Період	Номинальний ВВП за рік, млн грн	Експорт товарів та послуг		Імпорт товарів та послуг		Сальдо (експорт – импорт)	
		млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП
2016	2383182	1174625	49,3	-1323127	-55,5	-148502	-6,2
2017	2982920	1430230	47,9	-1618749	-54,3	-188519	-6,3
2018	3558706	1608890	45,2	-1914893	-53,8	-306003	-8,6
2019	3974564	1636416	41,2	-1947599	-49,0	-311183	-7,8
2020	4194102	1637399	39,0	-1681526	-40,1	-44127	-1,1
2021	5459574	2224704	40,7	-2286067	-41,9	-61363	-1,1
2022	5191028	1840563	35,5	-2712325	-52,3	-871762	-16,8
2023	6537825	1868904	28,6	-3237014	-49,5	-1368110	-20,9

Джерело: [5]

Таблиця 3

Застосування факторного аналізу для визначення рівня впливу макроекономічних факторів на показник ВВП

Період	Номинальний ВВП за рік, млн. грн.	Приватне споживання	Загальні приватні депозити, млн грн	Державні закупівлі товарів та послуг, млн грн	Експорт, млн грн
2016	2383182	54 743,10	429640	232 106, 673 488	1174625
2017	2982920	65 968,10	472240	380 781, 492 991	1430230
2018	3558706	71 865,20	501726	657 710, 706 022	1608890
2019	3974564	84477,80	542302	581 300, 000 000	1636416
2020	4194102	95 606,20	674718	685 724, 000 000	1637399
2021	5459574	110934,60	719418	965 000, 000 000	2224704
2022	5191028	104 669,00	926488	484 000, 000 000	1840563
2023	6537825	127994,70	1078350	917 000, 000 000	1868904

Джерело: сформовано автором

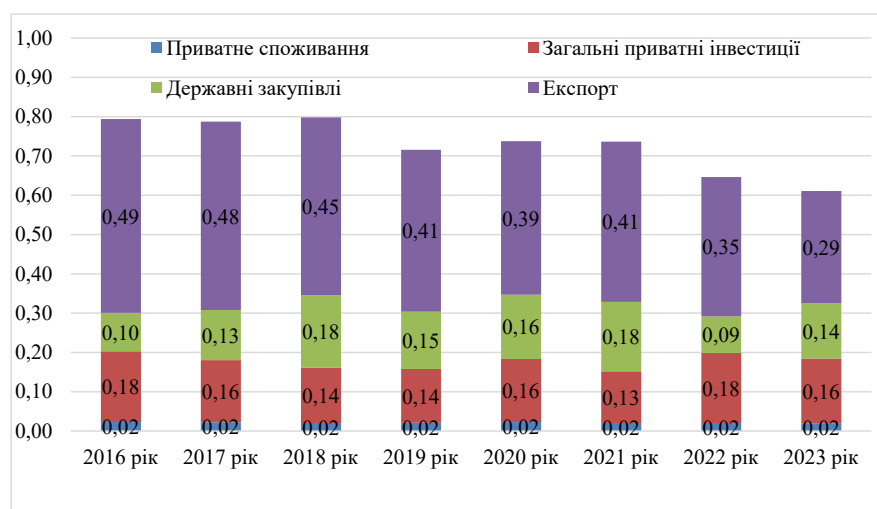

Рис. 5. Результати факторного аналізу визначення рівня впливу макроекономічних факторів на показник ВВП

Джерело: створено автором

Характеристика суб'єктів господарювання в Україні за основними показниками діяльності в період 2016–2023 рр. [2, 5]

Період	Кількість діючих суб'єктів господарювання, од.	Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	Кількість зайнятих працівників, осіб	Виробіток, тис. грн/особу	Продуктивність одного підприємства, тис. грн	Показник працевлаштування
1	2	3	4	5=3/4	6=3/2	7=4/2
2016	1865530	6877077355,5	8108325	848,15	3686,39	4,35
2017	1805059	8467031958,2	8141038	1040,04	4690,72	4,51
2018	1839593	10148847229,6	8532430	1189,44	5516,90	4,64
2019	1941625	10725442974,1	9017813	1189,36	5523,95	4,64
2020	1973577	11285578867,3	8931861	1263,52	5718,34	4,53
2021	1956248	15240051108,3	8936128	1705,44	7790,45	4,57
2022	1732508	11485855316,5	7502325	1530,97	6629,61	4,33
2023	1503782	10650000000	6500000	1638,46	7082,14	4,32

Джерело: на основі даних Державної служби статистики України [2] та власних розрахунків

За даними Інфляційного звіту НБУ за квітень 2024 року простежується наступна залежність тенденцій безробіття та заробітної плати, рис. 6, 7.

Розподільчий метод або розрахунок ВВП за категоріями доходу саме враховує рівень оплати праці працівників, змішаний дохід; загальні прибуткові доходи від капіталу; валовий прибуток; податки на виробництво та імпорту; та субсидії на виробництво та імпорту.

На рис. 8 представлена динаміка показників податків та субсидій протягом аналізованого періоду 2016–2023 рр. Як свідчать дані наведені на рис. 8 субсидії дають можливість частково компенсувати податкові виплати, а на період кінця 2022 року максимально збільшуються втрачаючи пропорційність з податковими виплатами, така ж ситуація повторюється і на кінець 2023 року.

Наступним фактором розподільного методу визначення ВВП виступають загальні прибуткові доходи від капіталу, їх динаміку можна спостерігати на рис. 9.

Тут доцільно проаналізувати тенденції зміни динаміки існуючих депозитів, рис. 4 та наявних загальних прибуткових доходів від капіталу, рис. 9, що відображено на рис. 10.

Представлені на рис. 10 свідчать про наявність досить високого відсотку капіталізації інвестицій, які проте з початком повномасштабної війни почали різко знижуватися, що й зрозуміло за умов зменшення кількості працюючих підприємств та відтоку грошових коштів на військові потреби та компенсацію втрат внаслідок воєнних дій.

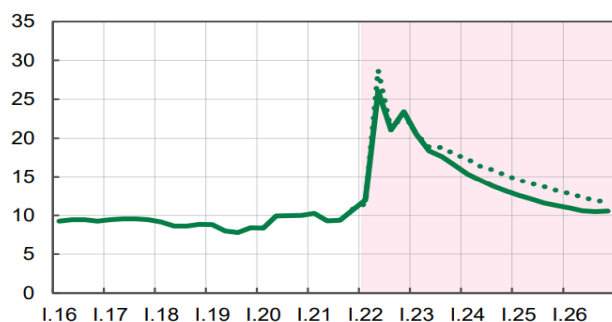
Аналіз тенденцій формування валового прибутку можна спостерігати на рис. 11.

Отримані на рис. 11 дані свідчать про те, що у період початку 2020 року спостерігається значне зменшення валового прибутку підприємництва за фактичними цінами внаслідок призупинення роботи компаній протягом періоду COVID-19, така сама тенденція спостерігається в першому кварталі 2022 року, але тут зменшення припадає як раз на період початку активний повномасштабних воєнних дій, а потім показує тенденції до збільшення та адаптації підприємств до роботи в умовах воєнного стану. Крім того, тут можна зазначити, що якщо період 2016–2019 рр. характеризується сезонними коливаннями попиту на товари кінцевого споживання, то в період воєнної агресії підприємства показують постійний рівень забезпечення надходжень до ВВП в розмірі 10–20%, а в деяких випадках і більше

Показники місячної заробітної плати за даними ПФУ

Період	Середня заробітна плата	Мінімальна заробітна плата	Індекси інфляції	Зайняте населення, тис. осіб	Рівень безробіття, %
2016	4030	1600	112,4	15626,1	9,7
2017	5590	3200	113,7	15495,9	9,9
2018	6931	3723	109,8	15718,6	9,1
2019	9095	4173	104,1	15894,9	8,6
2020	9581	5000	105,0	15244,5	9,9
2021	11523	6500	110,0	14957,3	10,3
2022	14055	6700	126,6	15000,1	13
2023	12645	6700	105,1	14400,1	18,2
2024	15268	8000	102,0	13560,2	14,2

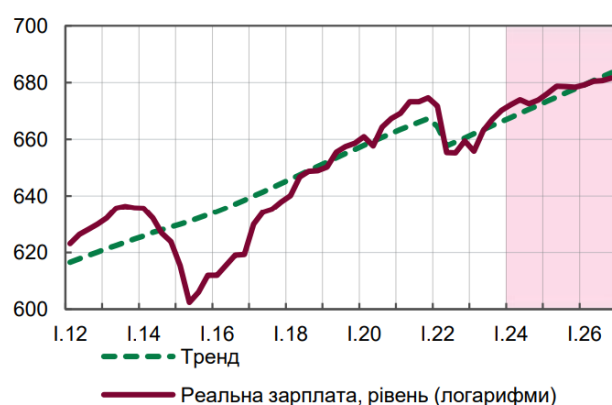
Джерело: [9]

Джерело: ДССУ, розрахунки НБУ.

Рис. 6. Рівень безробіття за МОП, с/с, %

Джерело: [6]

Джерело: ДССУ, розрахунки НБУ.

Рис. 7. Реальна заробітна плата, рівень (логарифм)

Джерело: [6]

відсотків. Також щодо 2 кварталу 2023 року можна зазначити, що зменшення величини прибутків пов'язано з зовнішньоекономічними факторами з блокування морських портів України, а отже недоотримання прибутків українськими компаніями.

Отже, відповідно до формули (2) проаналізуємо рівень впливу її основних складових на формування ВВП. Тут доцільно розглянути зміну тенденції, виходячи з того, що не всі фактичні показники можна вважати ймовірнісними, як наприклад показник з оплати праці найманих працівників, що може складатися з декількох категорій робітників з різними посадовими окладами, або такими, що можуть займати посади за сумісництвом, табл. 6, рис. 12.

З рис. 12 видно, що найбільший вплив на формування показника ВВП здійснює капіталізація інвестицій в розвиток підприємництва. Проте це показник знаходиться в прямій залежності від показників загального політично-економічного стану країни, що можна спостерігати в 2020 та 2022 роках. За умов стабілізації економіки спостерігається зменшення податкового навантаження на діяльність підприємств. В критичні періоди господарювання значно підвищуються темпи зростання субсидій, що необхідні для загальної підтримки дієздатності підприємництва та бізнесу. Заробітна плата в цілому впливає на формування кінцевого ВВП всього лише близько 25%, проте вона має сезонні тенденції коливання.

Таким чином, можна зазначити, що обидва розглянуті методи визначення ВВП мають свої переваги в процесі аналізу. Метод кінцевого використання дозволяє оцінити структуру споживання та інвестицій в економіці, тоді як розподільчий метод допомагає краще зрозуміти, як розподіляються доходи між

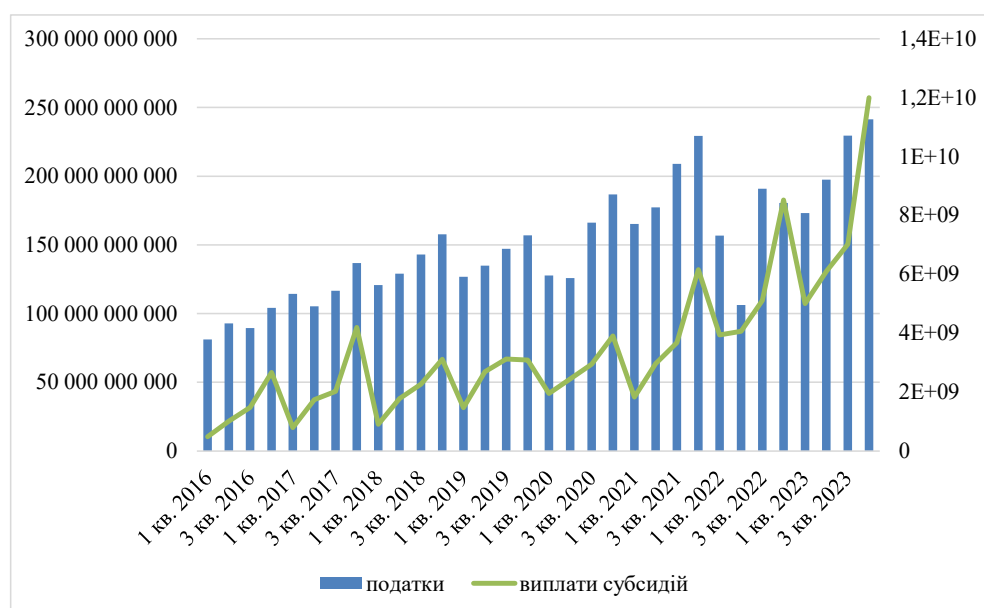

Рис. 8. Динаміка показників податків та субсидій протягом 2016–2023 рр. (грн) за даними НАБУ

Джерело: [7]

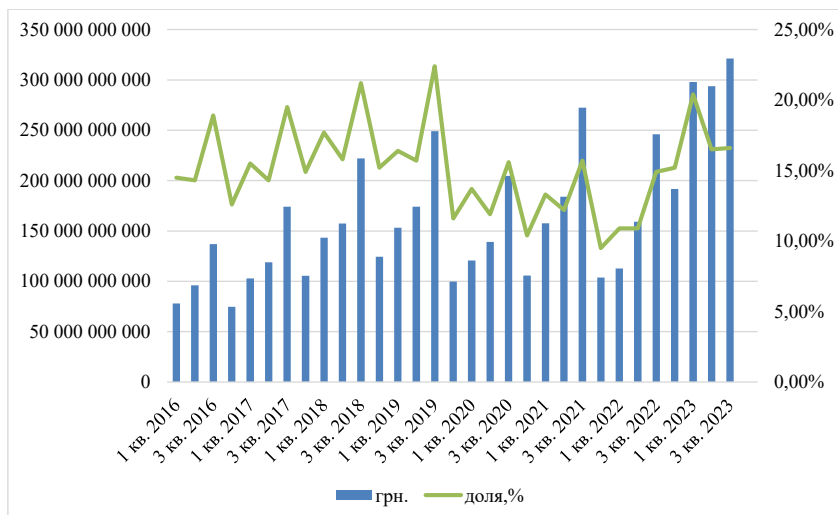

Рис. 9. Динаміка загальних прибуткових доходів від капіталу протягом 2016–2023 рр. (грн) за даними НАБУ

Джерело: [7]

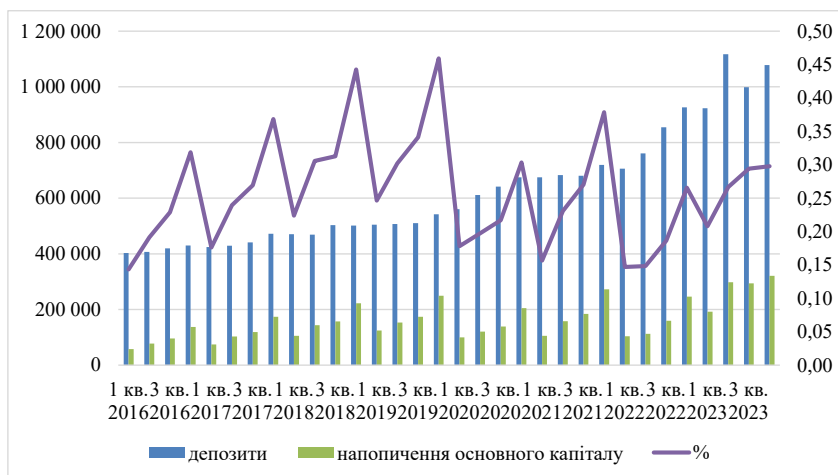

Рис. 10. Залежність тенденцій зміни динаміки існуючих депозитів та наявних загальних прибуткових доходів від капіталу

Джерело: складено автором

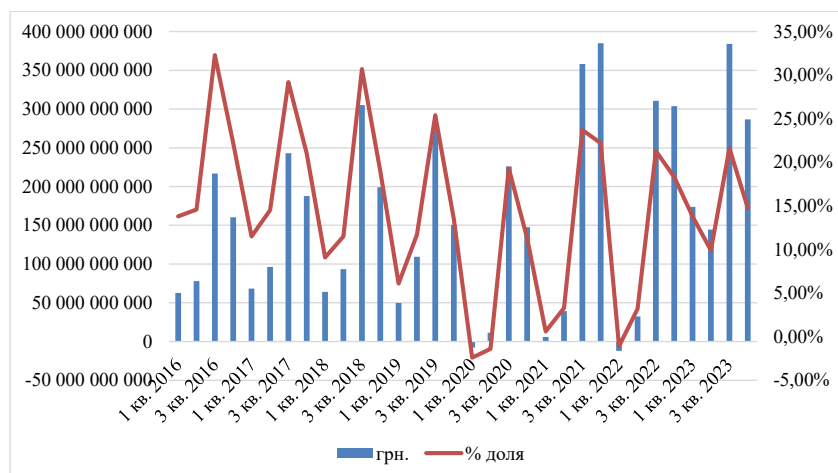

Рис. 11. Тенденції формування валового прибутку за фактичними цінами та його доля в загальному обсязі ВВП

Джерело: [7]

**Динаміка тенденцій змін основних показників, що використовуються
в розподільчому методі розрахунку ВВП**

Період	Темп зміни				
	податки	субсидії	валовий прибуток	загальні прибуткові доходи від капіталу	динаміка заробтної плати
1 кв. 2016	0,5	-2,7	-1,2	5,4	4,43
2 кв. 2016	1,4	3,1	2,1	17,9	12,88
3 кв. 2016	-0,8	8,8	4,4	24,0	-2,82
4 кв. 2016	1,7	17,5	0,8	27,4	18,7
1 кв. 2017	3,0	3,8	6,8	18,2	5,32
2 кв. 2017	3,8	8,7	8,5	21,3	13,91
3 кв. 2017	4,7	1,1	7,7	12,8	7,05
4 кв. 2017	5,2	5,9	10,2	14,5	15,2
1 кв. 2018	0,1	1,6	6,4	22,2	3,92
2 кв. 2018	0,2	2,5	8,5	19,8	12,33
3 кв. 2018	2,5	0,9	7,7	15,1	3,54
4 кв. 2018	0,6	-1,4	6,1	13,1	11,77
1 кв. 2019	0,1	5,4	4,3	13,5	5,84
2 кв. 2019	0,5	0,7	6,3	4,1	12,97
3 кв. 2019	0,2	-1,0	5,9	10,5	4,64
4 кв. 2019	0,1	-9,5	4,6	16,7	11,67
1 кв. 2020	-2,9	2,8	5,5	-17,7	2,56
2 кв. 2020	-15,2	-8,5	-7,2	-20,1	17,3
3 кв. 2020	-4,2	-4,3	1,1	-21,9	-2,32
4 кв. 2020	-2,4	4,3	4,8	-23,5	25,26
1 кв. 2021	-6,3	-0,8	4,1	-8,0	5,0
2 кв. 2021	8,5	-1,2	13,4	13,4	12,04
3 кв. 2021	2,8	0,1	5,5	13,5	5,63
4 кв. 2021	-4,9	-0,5	0,9	12,9	17,36
1 кв. 2022	-21,6	-10,7	-6,9	-18,8	-7,9
2 кв. 2022	-44,6	-27,9	-21,5	-43,5	11,41
3 кв. 2022	-39,5	-26,8	-16,4	-34,2	5,03
4 кв. 2022	-40,8	-24,9	-16,5	-34,0	16,1
1 кв. 2023	-20,8	-14,5	-6,3	44,8	4,92
2 кв. 2023	16,3	8,6	13,2	117,3	-12,59
3 кв. 2023	7,1	4,2	14,3	58,9	5,37
4 кв. 2023	11,9	6,5	8,3	19,5	12,37

Джерело: побудовано автором

різними секторами та економічними агентами. Використання цих методів у комплексі дає можливість всебічного аналізу економічної активності та виявлення ключових чинників, що впливають на розвиток економіки.

Макроекономічні фактори розвитку підприємств на ринку України відіграють вирішальну роль у формуванні бізнес-середовища, що визначає успішність та конкурентоспроможність підприємств. В умовах нестабільності та глобальних викликів, українським компаніям потрібно адаптуватися до різних економічних змін, одночасно враховуючи специфіку внутрішнього ринку та зовнішні фактори.

Висновки. На основі аналізу ключових макроекономічних показників можна зробити наступні висновки:

– показник ВВП залишається основним індикатором макроекономічної стабільності. Високі темпи зростання ВВП створюють сприятливі умови для розвитку підприємств, оскільки це сприяє збільшенню попиту на товари та послуги, а також підвищує інвестиційну привабливість країни. В умовах економічної рецесії, підприємства можуть стикатися з проблемами зниження доходів, що вимагає від них ефективної адаптації та оптимізації витрат.

– інфляційні процеси суттєво впливають на діяльність підприємств, особливо в умовах високої нестабільності цін. Висока інфляція знижує купівельну спроможність споживачів, що негативно впливає на підприємства, які залежать від внутрішнього попиту. Для бізнесу важливо знижувати операційні витрати, удосконалювати виробничі процеси та розробляти стратегії ціноутворення, які враховують коливання інфляції.

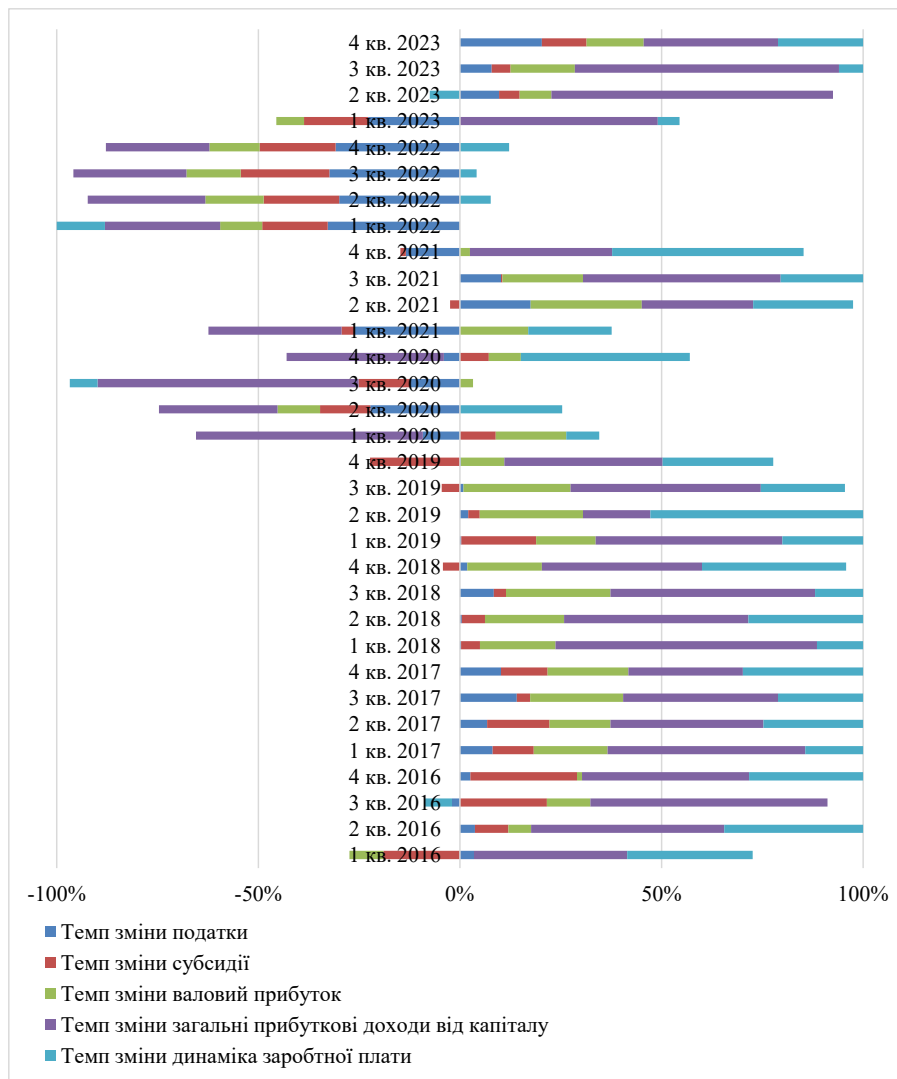

Рис. 12. Динаміка змін показників, що формують ВВП за розподільчим методом розрахунку

Джерело: побудовано автором

– фіскальна політика України напряду впливає на підприємницьке середовище. Зниження податкового навантаження та надання податкових пільг може стимулювати розвиток бізнесу, залучення нових інвесторів та створення робочих місць. Навпаки, підвищення податків або нестабільність в податковому законодавстві може негативно відобразитися на діловій активності та інвестиційній привабливості.

– політика Національного банку України є вирішальною для підтримки стабільності валютного курсу, що важливо для експортерів та імпортерів. Коливання курсу гривні можуть підвищити ризики для підприємств, які залежать від міжнародної торгівлі. Крім того, доступ до кредитних ресурсів стає критичним фактором для бізнесу, особливо в умовах високих облікових ставок. Підприємства повинні шукати альтернативні джерела фінансування та оптимізувати свої фінансові стратегії.

При цьому, треба врахувати, що розглянуті методи оцінки ВВП не враховували коливання валютного курсу пов'язані з експортними операціями, виходячи з

того, що в статистичних даних вони вже були враховані за поточними курсами валют, характерними для певного періоду аналізу.

– на ринок праці впливають макроекономічні зміни, які можуть призводити як до дефіциту, так і до надлишку робочої сили. Для підприємств важливим є баланс між кваліфікованими працівниками та конкурентними витратами на оплату праці. З одного боку, низький рівень безробіття може сприяти зростанню попиту на товари та послуги, з іншого — створює загрозу браку кваліфікованої робочої сили, що може гальмувати розвиток інноваційних підприємств.

– політична стабільність є одним із найважливіших факторів, що впливає на інвестиційний клімат і довіру бізнесу. Підприємства відчувають значні труднощі в умовах політичної нестабільності, військових конфліктів або різких змін урядової політики. Крім того, важливою є ефективність правової системи, яка має забезпечити справедливе врегулювання спорів, захист інвестицій та прав власності.

– в сучасному світі технологічні інновації є вирішальним фактором конкурентоспроможності підприємств. Підприємства, що швидше адаптуються до нових технологій та впроваджують інновації, мають більші шанси на успіх в умовах швидко мінливого ринку. Держава відіграє ключову роль у стимулюванні розвитку технологічного сектору через програми підтримки досліджень і розробок, модернізацію інфраструктури та інвестиції в освіту.

– українські підприємства все більше інтегруються в глобальні ланцюги постачання, що відкриває нові можливості, але й створює ризики. Підприємства повинні бути готовими до змін у глобальних економічних умовах, таких як торговельні війни, санкції або зміна митних правил. Ефективне управління зовнішньоекономічною діяльністю, диверсифікація ринків та стратегічні партнерства допоможуть мінімізувати ризики та забезпечити стійке зростання.

– поліпшення інвестиційного клімату є критично важливим для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Стабільність правової та регуляторної

бази, боротьба з корупцією, прозорість фінансових операцій та вдосконалення умов ведення бізнесу створюють сприятливе середовище для залучення капіталу. Для підприємств важливо мати доступ до інвестиційних ресурсів, щоб розширювати свою діяльність та впроваджувати інноваційні проекти.

Тут необхідно зазначити, що в даному дослідженні розглядався лише внутрішній ринок інвестицій, але не враховувалися зовнішні інвестиції, виходячи з низької інвестиційної привабливості країни, що знаходиться в стані війни.

Отже, макроекономічні фактори розвитку підприємств в Україні мають багатогранний характер і охоплюють економічні, політичні та соціальні аспекти. Для підприємств важливо вміти адаптуватися до змін і знаходити нові можливості, навіть в умовах макроекономічної нестабільності. Інтеграція в міжнародні ринки, інноваційність та ефективне управління ресурсами допоможуть підприємствам не лише вижити, а й досягти стійкого розвитку в умовах сучасної економіки.

Список літератури:

1. Антициклічне регулювання ринкової економіки: глобалізаційна перспектива: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. Київ : КНЕУ, 2010. 334 с.
2. Офіційний сайт Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2024)
3. Офіційний сайт державних закупівель Прозорро. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk> (дата звернення: 10.09.2024)
4. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=OgliadEkonomichnoiAktivnosti&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&pageNumber=3> (дата звернення: 10.09.2024)
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 10.09.2024)
6. Офіційний сайт Національного банку України – НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (дата звернення: 10.09.2024)
7. Офіційний сайт Незалежної асоціації банків України – НАБУ. URL: <https://nabu.ua/ua/indikator-groshovo-kreditnogo-rinku-2.html> (дата звернення: 10.09.2024)
8. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/infografika/2024-infografika/>
9. Офіційний сайт Разумков-центру. URL: <https://razumkov.org.ua/vydannia/analychni-dopovidy-zapysky-statti> (дата звернення: 10.09.2024)
10. Прогнозування та макроекономічне планування в системі державного управління національною економікою: теорія і практика, монографія / за ред. д-ра екон. наук., проф. О. О. Шубіна. Донецьк : [ДонНУЕТ], 2010. 148 с.
11. Скорик Г. І., Швецова М. Б. Вступ до макро- і мікроекономіки. Львів : Львівська політехніка, 2019. 164 с.
12. Солонінко К. С. Макроекономіка. Київ : ЦУЛ, 2019. 200 с.
13. Стецюк П., Данилович-Кропивницька М. Л. Макроекономіка. Львів : Львівська політехніка, 2017. 292 с.

References:

1. Lukiiianenko, D. H., & Poruchnyk, A. M. (Eds.). (2010). Anticyclical regulation of the market economy: Globalization perspective. KNEU.
2. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Prozorro official public procurement website. Available at: <https://prozorro.gov.ua/uk>
4. Ministry of Economy of Ukraine. Available at: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=OgliadEkonomichnoiAktivnosti&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&pageNumber=3>
5. Ministry of Finance of Ukraine. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
6. National Bank of Ukraine. Macroeconomic indicators. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
7. Independent Association of Banks of Ukraine. Monetary market indicators. Available at: <https://nabu.ua/ua/indikator-groshovo-kreditnogo-rinku-2.html>
8. Pension Fund of Ukraine. Statistical information. Available at: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/infografika/2024-infografika/>
9. Razumkov Centre. Analytical reports and articles. Available at: <https://razumkov.org.ua/vydannia/analychni-dopovidy-zapysky-statti>
10. Shubin, O. O. (Ed.). (2010). Forecasting and macroeconomic planning in the system of state governance of the national economy: Theory and practice. DonNUET.

11. Skoryk, H. I., & Shvetsova, M. B. (2019). Introduction to macro- and microeconomics. Lviv Polytechnic.
12. Soloninko, K. S. (2019). Macroeconomics. TsUL.
13. Stetsiuk, P., & Danylovych-Kropyvnytska, M. L. (2017). Macroeconomics. Lviv Polytechnic.

ANALYSIS OF ECONOMIC FACTORS OF ENTERPRISE DEVELOPMENT IN THE UKRAINIAN MARKET

The article provides a comprehensive analysis of the economic factors that determine the dynamics of development of enterprises in the Ukrainian market in the context of constant economic instability. Macroeconomic indicators, in particular, the impact of inflationary processes, exchange rate fluctuations, exports and imports, which significantly affect the financial stability and competitiveness of enterprises in various industries, are considered. It is determined that macroeconomic instability creates additional challenges for business, especially in the context of active political changes and risks associated with military operations. Such factors require rapid adaptation of business models and the search for new solutions to ensure the flexibility and resilience of enterprises in the market. The study also focuses on the tools and strategies used by businesses to overcome the challenges, including cost reduction, resource optimization, expanding presence in international markets, and investing in innovation. The article analyzes in detail the role of foreign investment, which can not only stabilize the financial situation of enterprises but also provide them with access to new technologies and know-how. The article also examines the issues of integration of Ukrainian enterprises into European and global markets, taking into account adaptation to international standards and the need to comply with quality and environmental requirements. In particular, the author suggests ways to develop enterprises in times of crisis, which include strengthening risk management strategies, financial literacy and diversification of sources of supply and sales. The results of the study are of practical value for owners and managers of enterprises looking for ways to improve the efficiency of their activities in an unstable environment. The conclusions of the article can serve as a basis for further research to improve adaptation strategies and develop models that will contribute to the sustainable development of Ukrainian business in a changing economic environment.

Key words: economic factors, enterprise development, Ukrainian market, inflation, currency fluctuations, political risks, business adaptation, competitiveness, foreign investment, growth strategies, risk management, financial stability, resource optimization, diversification.